

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра педагогіки, психології, соціальної роботи та
менеджменту

ЗООПСИХОЛОГІЯ ТА ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Вступ 2024 року

Для студентів спеціальності за спеціальністю 053 Психологія

галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Освітньо-професійна програма «ПСИХОЛОГІЯ»

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форми навчання

Викладач: Рябко Юрій Володимирович

Email: ryabko@gnpu.edu.ua

Кількість часу на вивчення

Кредитів	Денна	Заочна
	3	3
Аудиторних:	30	10
Лекцій	16	6
Практичних занять	14	4
Самостійна робота студента	60	80
Форма контролю	екзамен	екзамен

1. Анотація курсу

ОК «Зоопсихологія та порівняльна психологія» вивчається здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у **третьому** семестрі. Освітній процес охоплює лекційні та практичні заняття, виконання самостійних робіт, модульних контрольних робіт та підсумковий контроль (іспит).

Місце ОК в ОПП:

Навчальну дисципліну «Зоопсихологія та порівняльна психологія» ОК 19 внесено до обов'язкових компонентів ОП циклу дисциплін професійної підготовки.

Курс «Зоопсихологія та порівняльна психологія» використовує міждисциплінарні знання з загальної психології, соціальної психології.

Мета навчальної дисципліни: засвоєння здобувачами освіти наукового підходу до розуміння виникнення, функціонування та проявів психічних явищ у тварин та людини протягом філо- та онтогенезу, їх порівняльна характеристика.

Завдання навчального курсу:

1) вивчення основних етапів становлення зоопсихології та порівняльної психології як науки, її предмету, структури, завдань, морально-етичних принципів;

2) ознайомлення з методами вивчення поведінки та психіки тварин і людини, набуття практичних навичок користування деякими з них;

3) формування екологічної свідомості студентів, зокрема екоцентричного її типу (формування позитивного ставлення до тварин, уявлень про нерозривний зв'язок існування тваринного світу та людського суспільства, бережного ставлення до всіх представників живої природи).

4) створення умов для кращого розуміння основних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування психіки на різних етапах філогенезу та онтогенезу людини та тварин, їх порівняльної характеристики, сприяння умінню використовувати отримані знання у практичній діяльності, співвідносити їх з практикою педагогічної діяльності на засадах особистісно-зорієнтованого підходу.

Очікувані результати навчання:

У результаті вивчення освітнього компонента здобувач повинен набути таких компетентностей.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Попередні компетентності (преріквізити), необхідні для вивчення освітнього компонента, формуються під час засвоєння ОК: «Загальна психологія з практикумом».

Фахові компетентності (ФК)

ФК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

ФК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

ФК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

ФК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел

ФК 12. Здатність до особистісної рефлексії в межах професійних компетенцій, розуміння динаміки міжособистісних стосунків та керування ними.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань

ПРН 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання:

Комп'ютер Windows 7 або пізнішої версії, Mozilla Firefox, MS Office 2010 або пізнішої версії; Google Клас, Zoom, доступ до електронних журналів бібліотеки; доступ до електронних бібліотечних ресурсів світу.

2. Організація навчання

Види занять.

Лекція-бесіда, передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Запитання адресуються до всіх, студенти відповідають з місця; викладач піклується про те, щоб запитання не залишалися без відповіді. Запитання не для контролю знань, а для з'ясування рівня орієнтованості і пізнання здобувачів освіти з проблем курсу, міри їх готовності до сприйняття наступного матеріалу. В умовах карантину (дистанційне навчання) лекційні заняття проводяться на платформі ZOOM.

Практичне заняття передбачає детальний розгляд здобувачами освіти окремих теоретичних положень курсу та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно до сформованих завдань. Перелік тем практичної роботи визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Практичне заняття включає: проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок здобувачів освіти; постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, - розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання. Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття, зараховуються під час виставлення підсумкової оцінки з даної

навчальної дисципліни. В умовах карантину (дистанційне навчання) практичні заняття проводяться з використанням сервісу classroom google.

Самостійна робота студента (СРС) - це самостійна діяльність-учіння здобувачів освіти, яку викладач планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем викладача. Зміст самостійної роботи за темами визначається робочою програмою навчальної дисципліни і передбачає:

- 1) опрацювання лекційного матеріалу;
- 2) підготовку до практичного заняття;
- 3) виконання творчих робіт за запропонованою тематикою;
- 4) роботу з термінологічним словником;
- 5) роботу з науковими першоджерелами, ознайомлення з новинками наукової літератури;

В умовах дистанційного навчання планування самостійної роботи студентів, методичне керівництво і контроль за її виконанням відбувається з використанням платформи ZOOM.

Структура дисципліни «Зоопсихологія та порівняльна психологія»

Теми лекцій	
1	Зоопсихологія та порівняльна психологія. Дослідження поведінки тварин.
2	Інстинктивна поведінка. Научіння в житті тварин.
3	Соціальна поведінка тварин. Піклування про потомство.
4	Комунікація у тварин. Емоції і мотивація тварин.
5	Мислення, інтелект, свідомість у тварин.
6	Еволюція психіки в філогенезі.
7	Порівняльне вивчення психіки тварин і людини.
8	Прикладні аспекти зоопсихології та порівняльної психології
Теми практичних занять	
1	Історія розвитку зоопсихології та порівняльної психології. Дослідження поведінки тварин. 1. Історичні передумови виникнення зоопсихології. Погляди на психіку тварин у працях Лукреція, Платона, Арістотеля, Ламеттрі, Кондільяка, Ламарка, Дарвіна. 2. Криза у вивченні поведінки тварин. 3. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки. 4. Місце зоопсихології в системі наукового знання. 5. Методи вивчення психіки людини та тварини. 6. Етологія яку наука про поведінку тварин. 7. Основні напрями вивчення поведінки тварин: реєстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки.
2	Інстинктивна поведінка. Научіння в житті тварин. 1. Проблема інстинкту і научіння. 2. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці. Етологічна концепція інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген). Інстинктивна поведінка і спілкування. 3. Загальна характеристика процесу научіння. 4. Класифікація научіння: звикання (габітуція), сенсibiliзація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне научіння, інсайт, імпринтинг, облігатне та факультативне научіння. 5. Методи вивчення процесу научіння у тварин.
3	Соціальна поведінка і комунікація у тварин. 1. Структура суспільства і механізми її підтримання. 2. Репродуктивна поведінка. 3. Роль агресії у підтриманні структури суспільства. 4. Форми організації суспільств тварин. 5. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні стосунки людей. 6. Біологічне сигнальне поле. 7. Мова тварин. 8. Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація. 9. Характеристика гри у тварин: види, функції.
4	Еволюція психіки.

	1. Нижчий рівень психічного розвитку. 2. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. 3. Зачатки вищих форм поведінки. 4. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. 5. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки.
5	Мислення та інтелект. 1. Визначення мислення та інтелекту людини. 2. Проблема інтелекту тварин. 3. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин. 4. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. 5. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування. 6. Роль розсудливої діяльності у поведінці тварин. 7. Проблема самосвідомості і її вивчення
6	Порівняльне вивчення психіки тварин і людини. 1. Порівняльні дослідження онтогенезу тварин і людини. Філогенез онтогенезу і піклування про потомство. 2. Порівняльні дослідження антропогенетично значимих особливостей психіки на різних еволюційних рівнях. Цілеспрямоване перетворення об'єктів середовища. Здатність до символізації, спільної діяльності, усвідомлення себе, засвоєння готового досвіду від інших. 3. Дослідження розвитку психіки в антропогенезі (палеопсихологія).
7	Прикладні аспекти зоопсихології та порівняльної психології. 1. Використання знань про психіку і поведінку тварин у господарській діяльності людини, що ґрунтуються на життєвому досвіді. 2. Використання зоопсихологічних знань у діяльності людини: у господарській та промисловій діяльності, у природоохоронній діяльності. 3. Використання зоопсихологічних знань у психотерапії та розвиваючій роботі з дітьми: утримання домашніх тварин, анімалотерапія.

**Перелік питань до підсумкового контролю із дисципліни
«Зоопсихологія та порівняльна психологія» (екзамен)**

1. Історичні передумови виникнення зоопсихології. Погляди на психіку тварин у працях Лукреція, Платона, Арістотеля, Ламеттрі, Кондільяка, Ламарка, Дарвіна. 2. Криза у вивченні поведінки тварин. 3. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки. 4. Місце зоопсихології в системі наукового знання. 5. Методи вивчення психіки людини та тварини. 6. Етологія як наука про поведінку тварин. 7. Основні напрями вивчення поведінки тварин: реєстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки. 8. Типи адаптивної поведінки: демонстративна, територіальна, егоїстична, соціальна, оборонна, шлюбна та ритуалізована. 9. Проблема інстинкту і наочіння. 10. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці. 11. Етологічна концепція інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген) : комплекс фіксованих дій. 12. Загальна характеристика процесу наочіння у тварин. 13. Класифікація наочіння: звикання (габітуція), сенсibiliзація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне наочіння, інсайт, імпринтинг, облігатне та факультативне наочіння. 14. Методи вивчення процесу наочіння у тварин. 15. Соціальна поведінка тварин. Структура спільнот і механізми її підтримання. 16. Репродуктивна поведінка тварин. 17. Роль агресії у підтриманні структури суспільства. 18. Форми організації суспільств тварин. 19. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні стосунки людей. 20. Комунікативна поведінка тварин : біологічне сигнальне поле. 21. Мова тварин. 22. Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація. 23. Проблема онтогенезу поведінки тварин. 24. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. 25. Вроджене і набуте в пренатальному розвитку поведінки. 26. Порівняльний огляд розвитку рухової активності зародка. 27. Пренатальний розвиток сенсорних здібностей і елементів спілкування. 28. Ембріогенез і розвиток психічного відображення. 29. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин: пре- і постнатальний розвиток психічної діяльності; постембріональний розвиток поведінки у зріло- і незрілонароджених хребетних тварин; значення піклування про потомство. 30. Інстинктивна поведінка в ранньому постнатальному періоді. Інстинктивні рухи. Вроджене впізнавання. Вроджене впізнавання і ранній досвід. 31. Ранній досвід. Облігатне наочіння. Реакція слідування. Закарбування. Статеве закарбування. Ранне факультативне наочіння.

31. Пізнавальні аспекти ранньої постнатальної поведінки. Дослідницька поведінка. Облігатне навчання і орієнтація. Раннє факультативне навчання і орієнтація. Раннє маніпулювання та його пізнавальне значення. 32. Раннє формування спілкування. 33. Загальна характеристика гри у тварин. 34. Вдосконалення ігрової активності у іграх тварин. Маніпулятивні ігри та їх біологічна обумовленість. 35. Ювенільне маніпулювання і доросла поведінка тварин. 36. Формування спілкування в іграх тварин. Спільні ігри та їх значення для дорослої поведінки. Ігрова сигналізація. 37. Пізнавальна функція ігрової активності тварин. Гра і дослідницька поведінка. 38. Інстинктивні основи ігрового пізнання. 39. Вищі форми ігрової дослідницької діяльності тварин. 40. Еволюція психіки. Нижчий рівень психічного розвитку. 41. Еволюція психіки. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. Зачатки вищих форм поведінки. 42. Еволюція психіки. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. 43. Еволюція психіки. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки. 44. Проблема інтелекту тварин. 45. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин. 46. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. 47. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування. 47. Роль розсудливої діяльності у поведінці тварин. 49. Порівняльні дослідження онтогенезу тварин і людини. 50. Філогенез онтогенезу і піклування про потомство. 51. Порівняльні дослідження антропогенетично значимих особливостей психіки на різних еволюційних рівнях. 52. Цілеспрямоване перетворення об'єктів середовища. 53. Здатність до символізації, спільної діяльності, усвідомлення себе, засвоєння готового досвіду від інших у тварин. 54. Дослідження розвитку психіки в антропогенезі (палеопсихологія). 55. Використання знань про психіку і поведінку тварин у господарській діяльності людини, що ґрунтуються на життєвому досвіді. 56. Використання зоопсихологічних знань у діяльності людини: у господарській та промисловій діяльності, у природоохоронній діяльності. 57. Використання зоопсихологічних знань у психотерапії та розвиваючій роботі з дітьми: утримання домашніх тварин, анімалотерапія.

ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ: екзамен.

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ: тестові завдання, оцінки за завдання практичних виконаних письмово у Google Клас, усні опитування на практичних заняттях. Індивідуальне науково-творче завдання.

4. Політика курсу:

Базується на основних засадах академічної доброчесності та відкритості.

5. Інформаційне забезпечення

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Атамась Н. Птахи в місті. Життя та виживання в бетонних джунглях. Київ : Віхола, 2024. 216.
2. Вааль де Ф. Мораль без релігії. В пошуках людського у приматів. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 360 с.
3. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с.
4. Ільєнко М.М., Савелюк Н.М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології. Київ : Ліра-К, 2020, 208 с.
5. Корж О.П. Етологія тварин. Київ : Університетська книга, 2023. 236 с.
6. Легендзевич Р. Я. Порівняльна психологія та психофізіологія. Львів: Львівська політехніка, 2020. 220 с.
7. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с.
8. Шевців М.В., Філоненко М. Зоопсихологія з основами етології. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 242 с.

9. Шквиря М. Хижі хроніки. Як полюють, кохають та ворогують ведмеді, леви і вовки. Віхола, 2023. 200 с.
10. Morris D. Patterns Of Reproductive Behaviour. Random House, 2016. 528 p.
11. Kershenbaum A. Why Animals Talk: The New Science of Animal Communication. Penguin, 2024. 288 p.

Допоміжна література:

1. Гудолл Д. У пошуках надії. Рівне: Бородатий тамарин, 2024, 304 с.
2. Кушнір Р. Поведінка тварин. Дніпро : Коло, 2017. 160 с.
3. Sapolsky R. M. A Primate's Memoir. New York : Vintage, 2019. 384 p
4. Shettleworth S. J. Cognition, Evolution, and Behavior. Oxford University Press, 2010. 720 p.

**Критерії та рівні навчальних досягнень студентів з курсу
«Зоопсихологія та порівняльна психологія»**

Оцінка ECTS	Сума балів за 100 бальною шкалою	Критерії	
A	90-100	Високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями	Студент вільно володіє навчальним матеріалом, успішно розв'язує завдання підвищеної складності, аргументовано висловлює свої думки, виявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань, під час виконання самостійної роботи. Основні питання розкриває на високому теоретичному й практичному рівнях, без ускладнень орієнтується в матеріалі, повністю відповідає на додаткові запитання. Якість відповідей свідчить про вільне володіння навчальним матеріалом, а також про ознайомлення з додатковим матеріалом із навчальної дисципліни. Набуті компетенції творчо застосовує в професійній предметній діяльності.
B	82-89	Достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження	Студент володіє навчальним матеріалом у межах програми навчальної дисципліни на творчому рівні. Під час відповідей виявляє вільне володіння лекційним і практичним матеріалом, проте у відповідях допускає неточності.
C	74-81	Середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками	Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, проте не має достатніх знань та вмінь для формулювання висновків, допускає суттєві неточності. Розкриває основні питання, а на додаткові відповідає неповно. Ознайомлення з додатковими джерелами не є систематизованим.

D	64-73	Середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками	Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях. Послуговується тільки загальним поняттєвим апаратом, у цілому орієнтується в досліджуваному предметі, але розкриваючи основні питання допускає суттєві помилки.
E	60-63	Рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижчим за середній.	Домінує репродуктивний виклад інформації; труднощі в проведенні міжпредметних зв'язків навіть з допомогою викладача; знання основної термінології.
FX	35-59	Низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни	Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно. Робить принципові помилки у відповідях, не може дати обґрунтовані відповіді на всі основні питання викладача, не орієнтується в основних теоретичних і практичних положеннях курсу або не засвоїв окремі розділи курсу.
F	1-34	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни.

**Розподіл балів у межах навчальної дисципліни
«Зоопсихологія та порівняльна психологія»**

Денна форма навчання

<i>Практичні заняття</i>							<i>Модульний контроль</i>	<i>Форма семестрової атестації - екзамен</i>
Максимальна кількість балів -75							Максимальна кількість балів -15	Максимальна кількість балів -10
ПЗ1	ПЗ2	ПЗ3	ПЗ4	ПЗ5	ПЗ6	ПЗ7	МК	екзамен
10	10	11	11	11	11	11	15	10
Всього – 100 балів								

Заочна форма навчання

<i>Практичні заняття</i>	<i>Модульний контроль</i>	<i>Форма семестрової атестації - екзамен</i>

Максимальна кількість балів -75		Максимальна кількість балів -15	Максимальна кількість балів -10
ПЗ1	ПЗ2	МК 1-3	екзамен
40	35	15	10
Всього – 100 балів			